

Muz., 2017(58): 249-256
Rocznik, eISSN 2391-4815

data przyjęcia – 06.2017
data recenzji - 07.2017
data akceptacji – 07.2017
DOI: 10.5604/01.3001.0010.3026

WAWELSKA I WARSZAWSKA – NAJWIĘKSZE POWOJENNE SKŁADNICE PRZEMIESZCZANYCH DÓBR KULTURY W POLSCE. PRZYCZYNEK DO SZERSZEGO OPRACOWANIA

WAWEL AND WARSAW – THE BIGGEST POST-
WAR REPOSITORIES FOR RELOCATED CULTURAL
GOODS IN POLAND. CONTRIBUTION TO
BROADER ELABORATION

Lidia M. Kamińska

Niezależny menadżer kultury, Warszawa

Abstract: The article continues the text *Post-war repositories for relocated cultural goods in Poland*, published in 2016 in the 57th issue of "Museology". It is based on unpublished archival sources, as a result of basic research. It refers to the first two main repositories, i.e. at the Royal Castle State Art Collections at Wawel Castle and in the National Museum in Warsaw including its branches founded in 1945 in Wilanów, Nieborów and Łowicz. This is the first and preliminary description of the theme. It covers the results of the so-called requisition campaign, enumerates the transports and the directions from where they came, and the number

of chests with cultural goods transported to Wawel and to the National Museum in Warsaw. It examines the complexity of problems then faced by museum professionals who salvaged cultural goods in opposition to the activities of the state administration, and it describes their consequences. It describes the registration activities in repositories. The issues treated still require further elaboration. The author does not tackle the legal aspects of moving cultural goods, such as the aspect of their ownership. The article may serve as an incentive to other researchers to investigate the problem in greater depth.

Keywords: requisition campaign, transport campaign, repository, Wawel repository, Warsaw repository, relocation of cultural goods.

Artykuł ten jest kontynuacją tekstu *Powojenne składnice przemieszczanych dóbr kultury w Polsce*¹, który podejmował problematykę do tej pory niemal nieobecną w badaniach polskiego muzealnictwa po II wojnie światowej. Traktował o genezie, warunkach i zasadach funkcjonowania, powstałych po zakończeniu wojny na terenie kraju w obecnych granicach, składnic dóbr kultury. Obecnie prezentowana praca, napisana podobnie jak poprzednia na bazie obszernej kwerendy archiwalnej i wykorzystująca w większości niepublikowane źródła, odnosi się li tylko do dwóch wielkich powojennych składnic w Krakowie i w Warszawie. Pierwsza z nich mieściła się w Zamku Królewskim – Państwowych Zbiorach Sztuki na Wawelu (PZSW), druga w Muzeum Narodowym w Warszawie (MNW). W skład warszawskiej weszły również utworzone w 1945 r. oddziały MNW: w Wilanowie, Nieborowie i Łowiczu. Tekst ten ogranicza się do prezentacji funkcjonowania obydwu składnic, bez czego nie jest możliwe zrozumienie ich szczególnej roli w systemie ówczesnego muzealnictwa, który stanowi przedmiot moich badań.

Nie udało się odnaleźć dokumentów dotyczących decyzji i formalnych regulacji, które towarzyszyły utworzeniu wymienionych składnic. Podejmowane wówczas rozstrzygnięcia w sprawie rozmieszczenia dóbr kultury uwarunkowane były czynnikami praktycznymi – decydowała kubatura i kondycja budynków, profesjonalny i sprawdzony w warunkach wojennych personel, połączenia komunikacyjne.

W obu instytucjach w 1945 r. znajdowały się skrzynie z zasobami własnymi muzeum i innych właścicieli, a także z zabytkami zagrabionymi i składowanymi tu przez okupanta. Skierowanie do Krakowa i Warszawy odnalezionych na Dolnym Śląsku zabytków, wywiezionych przez Niemców z Wawelu i MNW było oczywistym, nie wymagającym uzasadnienia posunięciem. Natomiast o podłoża dalszych decyzji, podejmowanych od roku 1946, o lokowaniu w tych składnicach pozostałych zbiorów uzyskanych przez polską administrację w wyniku tzw. akcji rewindykacyjnej², leżały powody polityczne.

Składnica na Wawelu

Dzisiaj może razić nazywanie Zamku Wawelskiego składnicą. W ówczesnej nomenklaturze polskiej administracji, w roku 1945, funkcjonowało oficjalnie określenie Składnica Państwowych Zbiorów Sztuki na Wawelu. Posługiwano się nim jeszcze w latach 50. XX wieku. Zamek Wawelski pełnił praktycznie funkcję składnicy już w okresie okupacji hitlerowskiej. W jego schronie końca wojny doczekały skrzynie ze zbiorami – zagrabionymi przez Niemców – z różnych instytucji: krakowskich – Biblioteki Jagiellońskiej, Polskiej Akademii Umiejętności (Biblioteka i Gabinet Rycin), Komisji Historii Sztuki Państwowej Akademii Umiejętności Zakładu Historii Sztuki Uniwersytetu Jagiellońskiego oraz warszawskich – Muzeum Wojska Polskiego, Muzeum Narodowego, Zamku Królewskiego, Łazienek, Belwederu i Państwowych Zbiorów Sztuki, Biblioteki Narodowej i Biblioteki Uniwersyteckiej, ze zbiorów Branickich z Wilanowa, a także ze zbiorów dwóch warszawskich ordynacji: Ordynacji Zamoyskich oraz Muzeum i Biblioteki Ordynacji Krasieńskich³.

W aktach zgromadzonych w Archiwum Zamek Królewski na Wawelu Państwowe Zbiory Sztuki (dalej Archiwum PZSW) znajduje się *Protokół z pierwszego posiedzenia Komisji do sporządzenia Inwentarza Ruchomości na Wawelu z dnia 9 kwietnia*

1945 roku⁴. W posiedzeniu tym brali udział profesorowie, konserwatorzy i inżynierowie architekci: Adolf Szyszko-Bohusz, Feliks Kopera, Marian Gąsiorowski, Adam Bochnak, Bogdan Treter, Jan Mozer, Bohdan Guerquin. Przedstawiono informacje o ruchomościach znajdujących się na Wawelu pochodzących z różnych muzeów, zbiorów prywatnych oraz zakupionych przez okupacyjne władze niemieckie. Postanowiono dokonać podziału ruchomości na grupy: meble, obrazy, rzeźby, dywany, tkaniny, szkło, porcelanę, złotnictwo, broń oraz przedmioty użytkowe. Już na drugim posiedzeniu Komisji do sporządzenia *Inwentarza Ruchomości na Wawelu*, które odbyło się 4 sierpnia 1945 r., *przedstawiono sprawozdanie z zakończonych prac (...) spisano przedmioty zabytkowe mieszczące się w schronach i na trzech piętrach Zamku wawelskiego, oraz w budynkach Nr 5 i Nr 9 w ogólnej liczbie 5225. (...) Inwentarz ruchomości użytkowych (meble) jest na ukończeniu. Liczba numerów wynosi dotychczas 705 pozycji, przy ilości przedmiotów znacznie większej. Prace przy inwentarzu ruchomości kredensowych (porcelana, szkło, platery i naczynia kuchenne) są w toku. (...) postanowiono zabezpieczyć stan konserwacji inwentaryzowanych obiektów, zwłaszcza tkanin, rzeźb i obrazów i złożyć obok opracowanej kartoteki inwentarz wszystkich zinwentaryzowanych ruchomości z oznaczeniem numeru bieżącego każdego obiektu, kartotekę zaś podzielić według działów, grup /meble, obrazy, rzeźby, dywany, tkaniny, szkło, porcelana, złotnictwo, broń i przedmioty użytkowe⁵.*

W pierwszych dniach czerwca dokonano podziału kartoteki według tytułu własności. Wśród właścicieli znajdują się zbiory krakowskie (...), warszawskie (...) dalej zbiory Wilanowa, Jabłonny, Suhej, Nieborowa, Racotu, Krzeszowic, Torunia i Poznań i poważna ilość przedmiotów, których właściciele nie można ustalić⁶.

Zabytki te wydawano właścicielom partiami od 26.07.1945 r. do 13.06.1946 r., poza muzealiami warszawskimi, które, bez względu na ich pochodzenie, należy nadal zatrzymać na Wawelu do dalszej dyspozycji Naczelnej Dyrekcji Muzeów i Ochrony Zbiorów (NDMiOZ)⁷.

W tym samym czasie, dokładnie od 21.06.1945 r. do 9.12.1945 r., na Wawel skierowano 30 transportów samochodowych z Dolnego Śląska, jako efekt działań tzw. akcji rewindykacyjnej i akcji zwózkowej, w tym 17 transportów ze Świdnicy (Schweidnitz)⁸, z Rucewa (Rückers), Luboradza (Lobris), Zamku Grodziec (Graditzburg) i z powiatu Złotoryja – Nowy Kościół (Neukirch), Cieplic (Warmbrunn), Wrocławia (Breslau), Jeleniej Góry (Hirschberg im Riesengebirge), Nysy (Neisse), Kochanowa (Trautliebersdorf), Kłodzka (Kladzko, Glatz), Zgorzelca (Görlitz), Dusznik (Bad Reinerz), Szklarskiej Poręby (Schreiberhau), Mietkowa (Mettkau). Przywieziono łącznie 680 skrzyń, w tym 530 z samej Świdnicy, ponadto 13 tryptyków, skrzynie z kłiszami oraz luzem 5 zwojów, 4 obrazy i dywan⁹. Kierownikami transportów byli odpowiednio: dr Stanisław Lorentz (21.06.45)¹⁰, dr Jan Zachwatowicz (23 i 25.06.45), dr Józef Dutkiewicz (28.06, 4.07 i 24.08, 15.09), dr Ksawery Piwocki i mgr Janina Guzówna (10-11.07), dr Ksawery Piwocki (15.07), inż. Antoni Łobos i Józef Lepiarczyk (21.07 i 27.07), mgr inż. Stanisław Leo (26.07), Seweryn Skrzyński (3.08), mgr Jerzy Zanoziński (4.08, 27.08, 3.09, 14.09, 28.09, 9.12, 20.09), inż. Mígura (9.08), dr Witold Kieszkowski (14.08 i 1.09), inż. arch. Zdzisław Oleś (19.08), Stanisław Łojasiewicz (3.09), Jerzy Rayski i Joanna Rayska (4.09), dr Józef Grabowski (8.10), Felicja Potyńska (24.10).

W latach 1945–1949 do Krakowa przyjeżdżały również transporty z rewindykatami z zagranicy. Koleją przywieziono: z Norymbergi (2.05.1946) zbiory z kościoła Mariackiego w Krakowie, oo. Paulinów na Skalce w Krakowie, Uniwersytetu Jagiellońskiego, Biblioteki Jagiellońskiej, Muzeów Diecezjalnych w Tarnowie i w Sandomierzu¹¹; z amerykańskiej strefy okupacyjnej Niemiec (4.05.1946) i (21.06.1945) – dzieła sztuki i archiwalia¹²; z Monachium (13.12.1946)¹³ – 121 obrazów zwróconych przez Central Collecting Point (w Monachium)¹⁴, również z Monachium (22.04.1947) tzw. *drugi transport rewindykacyjny zawierający w dwóch wagonach kolejowych 407 pakunków /skrzyń/worków oraz opakowanych mebli*¹⁵, w tym m.in. rysunki z Zachęty, dywany, gobeliny, rzeźby, broń zabytkową, obrazy, książki; z Czechosłowacji (21.06.1947)¹⁶ wagon z mieniem rewindykacyjnym; z Monachium (12.10.1948) – Archiwum Ministerstwa Sprawiedliwości¹⁷ oraz archiwalia dotyczące regulacji Wisły¹⁸; z Wiednia (12.11.1949) 5 skrzyń: jedna z rzeźbą górala, dwie z witrażem projektu Henryka Uziębły pochodzącym z Domu Modlitwy przy ul. Szpitalnej 24 w Krakowie¹⁹ oraz dwie z witrażami z domu przy ul. Krupniczej 22 również w Krakowie. W latach 50. XX w. przedmioty te zostały przekazane w depozyt odpowiednio do: Muzeum Tatrzańskie w Zakopanem²⁰, Żydowskiej Kongregacji Wyznaniowej w Krakowie²¹ i pozostawione do dyspozycji Urzędu Wojewódzkiego w Krakowie²². W latach następnym transporty odbywały się sporadycznie, np.: z Gdańska (Danzig), Karpacza (Krummhübel), Bożkowa (Eckersdorf) przywieziono meble, które przeznaczono do zamków Pieskowej Skały i Wiśnicza²³.

Kierownikiem większości transportów rewindykacyjnych z zagranicy był dr Karol Estreicher. Wylądowania skrzyń z wagonów kolejowych i pakowanie ich do samochodów ciężarowych odbywały się pod kierunkiem Bronisława Mieszkowskiego i Marii Grodzickiej. Przy otwarciu skrzyń byli obecni także dyrektor PZSW Tadeusz Mańkowski, Adam Bochnak, konserwator Marian Słonecki, intendent inż. arch. Jan Mozer.

W dostępnej dokumentacji wymieniane są następujące określenia pomieszczeń na Wawelu przeznaczonych na składowanie zabytków: schron²⁴, składy Zamku Królewskiego na Wawelu²⁵, budynek nr 5 na I piętrze²⁶, skarbiec w budynku nr 5²⁷, pokój z drzwiami kasowymi²⁸, magazyny na Wawelu²⁹, piwnice pod zamkiem wawelskim (tzw. schron) we wchodowym [pisownia oryginalna] – pomieszczeniu³⁰, piwnica pod kuchniami zamku królewskiego³¹, piwnica północna³², magazyn Nr 1³³, parter zamku strona północna zachodnie skrzydło³⁴, pokoje konferencyjne budynku³⁵.

Interesujące dla historii rewindykacji i roli składnicy na Wawelu jest pismo z dnia 3.11.1948 r. l.dz. 69/48 skierowane przez dyrektora PZSW do NDMiOZ: *Biuro Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych RP zwróciło się pismem z daty 23.10.1948 r. OP/2827 do nas z żądaniem potwierdzenia odbioru transportów rewindykacyjnych ostatnio przywiezionych przez dra Estreichera. Ponieważ Dyrekcja PZSW nie pozostaje w stosunku służbowym do Biura Rewindykacji i Odszkodowań Wojennych, przeto uważa za swój obowiązek w sprawie tej nie korespondować bezpośrednio z tymże biurem, lecz zwrócić się do NDMiOZ z zaznaczeniem, że transporty rewindykacyjne z Niemiec przyjęte zostały na Wawel w tymczasowe przechowanie i nie uważamy ich za nasz depozyt. Pozostają one w dyspozycji MKiS, od którego oczekujemy dalszych wskazań w tym przedmiocie. /.../ dr T. Mańkowski*³⁶.

Od kwietnia 1946 r. pracownicy Wawelu – decyzją konserwatora zabytków województwa krakowskiego dr Józefa Dutkiewicza, działającego w imieniu wojewody – zostali włączeni w bezpośrednie działania będące skutkiem reformy rolnej. W powiatach: krakowskim, myślenickim, chrzanowskim i miechowskim wskazane zostały dwory, w których znajdowały się „zabezpieczone” przedmioty zabytkowe przeznaczone do przewiezienia do składnicy na Wawelu. Wskazano, że *zwieziane zabytki sztuki winny być złożone oddzielnie, aż do chwili decyzji co do dalszego ich przeznaczenia*³⁷. Rezultat tych decyzji i działań wymaga dalszych badań.

Składnica warszawska

Równoległe do transportów kierowanych na Wawel, od 24.07.1945 r. przychodziły transporty do Muzeum Narodowego w Warszawie z: Dolnego Śląska, Pomorza Gdańskiego, okupowanych przez aliantów Niemiec, Austrii, b. Prus Wschodnich, Ziemi Lubuskiej, Górnego Śląska, Białoruskiej Republiki Rad, Litewskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Od 1946 r. również przywożono zabytki spośród tych, składowanych na Wawelu³⁸. Ostatni z transportów dotarł do MNW 23 grudnia 1952 roku. W sumie przybyło tam 59 transportów, z 2653 skrzyniami i pakami oraz przedmiotami bez opakowania w liczbie 1776 sztuk. *W liczbie skrzyń uwzględnione zostały 68 skrzynie nieustalonego pochodzenia. Są to prawdopodobnie skrzynie pochodzące z różnych transportów, a które utraciły właściwe sygnatury, bądź zostały przygotowane przez okupanta do wywiezienia z Muzeum Narodowego i ostatecznie nie wywiezione*³⁹.

W 1945 r. do MNW dotarły 3 transporty: 2 z Dolnego Śląska, w tym z Jeleniej Góry z obrazami Matejki, jeden z Gdańska z zabytkami zapakowanymi do dwóch skrzyń, 2 ołtarze; razem 34 pozycje spisu oraz książki⁴⁰. W 1946 r. przybyło 15 transportów z Dolnego Śląska, w tym 6 z Żąbkowic, 2 z Henrykowa, 3 z Głogowa, 2 z Jeleniej Góry; razem 738 skrzyń – 9889 pozycji, w tym 6000 książek. Z Salzburga przybyło 12 wagonów – skrzyń 477, mebli 167 szt., rzeźb 31 szt., dywanów 17 szt., ram od obrazów 6 szt.; razem 698 pozycji⁴¹.

Do tego doszły transporty z Krakowa, poprzedzone decyzją Naczelnego Dyrektora Muzeów i Ochrony Zabytków jednocześnie dyrektora MNW dr Stanisława Lorentza, wyrażoną w formie *upoważnienia dla MNW do przyjęcia od dyrektora PZS na Wawelu zdeponowanych na Wawelu zbiorów własnych MNW i zbiorów przedwojennej Dyrekcji PZS w Warszawie, z wyłączeniem tych zbiorów, które przed wojną znajdowały się na Wawelu, zbiorów zamku Królewskiego w Warszawie, Łazienkach, PRM [Prezydium Rady Ministrów] i innych zbiorów warszawskich gmachów urzędów centralnych, innych publicznych lub prywatnych zbiorów i dzieł sztuki, które przed wojną znajdowały się w Warszawie, zbiorów z Rogalina, zbiorów graficznych wziętych ze Śląska na Wawel, innych zbiorów i dzieł sztuki z wyłączeniem: dzieł sztuki, które zużytkowane zostały do prowizorycznego urzędowania sal Zamku Królewskiego na Wawelu – w sprawie tych dzieł sztuki nastąpią w późniejszym czasie dodatkowe zarządzenia. Ponadto Ministerstwo upoważnia Muzeum Narodowe do przyjęcia i przewiezienia do Warszawy: mebli użytkowych, wyznaczonych do MKiS, umebłowania z trzech sal konferencyjnych na 1. piętrze gmachu Nr 9, znajdujących się na Wawelu w gmachu Nr 9 i innych pomieszczeniach mebli, dywanów i innych*

przedmiotów użytkowych, które nie są niezbędne dla pomieszczeń administracyjno-gospodarczych, pracowni, mieszkań służbowych oraz pokoi gościnnych Wawelu. Określenia, które przedmioty zostaną przyjęte przez MNW, dokona obywatel dyrektor PZS na Wawelu według zasad omówionych ostatnio z Naczelnym Dyrektorem Muzeów i Ochrony Zabytków⁴². Łącznie z Krakowa przywieziono do Warszawy w okresie od 29.05 do 26.07.1946 r. 12 transportów, na które złożyło się 501 skrzyń, w tym 9934 pozycji wyszczególnionych w Spisach Rewindykacyjnych.

W 1947 r. z Krakowa przywieziono następane 288 pozycji w 186 skrzyniach, w tym 154 skrzynie z Muzeum Archeologicznego, następnie ze Śląska: z Bytomia, Jeleniej Góry – Paulinum, z Henrykowa przywieziono razem w 104 skrzyniach 690 pozycji spisów. Kolejne transporty z Jeleniej Góry z Paulinum – 394 pozycje, ponownie z Henrykowa 69 pozycji.

W latach 1945–1947 z Wilna przywieziono 17 transportów różnych przedmiotów, w tym w MNW zaewidencjonowano 1518 pozycji zakupionych i darowanych w Wilnie oraz 470 depozytów osób, które skorzystały z możliwości przewiezienia swoich dzieł sztuki do Polski⁴³.

W 1948 r. przybyły transporty z Dolnego Śląska – ze Złotowa, Braniewa oraz z Poznania, Olsztyna, Dylewa, także z Rzymu, Bawarii, Austrii, Francji – razem 367 pozycji oraz z Naroźna 938 pozycji w 145 skrzyniach. Z Krakowa przyjechały przedmioty wymienione w 9 pozycjach spisu. Istnieją również informacje o transportach *nie wiadomo skąd*.

W 1949 r. przybyła kolejna przesyłka z Wawelu zawierająca książki, obrazy, rysunki i grafiki w liczbie 30 sztuk, przedmioty sztuki zdobniczej, sekretarzyki, konsolkę, szafę ołtarzową gotycką, dwie predelle. Z powodu braku odpowiednich skrzyń przewiezienie przedmiotów nieopakowanych zlecono firmie spedycyjnej Hartwig⁴⁴.

W 1950 r. dotarł transport z Białoruskiej Republiki Rad – 89 pozycji⁴⁵, w 1951 r. przybył transport rewindykowanych z Moskwy 51 obrazów oraz jedna plakietka brązowa i jeden gobelin⁴⁶; ponadto z Bożkowa 69 pozycji spisu: obrazy, sztuka zdobnicza⁴⁷.

Ewidencja w składnicach

Jak pisałam w poprzednim artykule w większości przypadków w składnicach śląskich i innych rewindykaty otrzymywały numery inwentarzy poszczególnych składnic lub numerację z listy przedmiotów stanowiących załączniki do protokołów zdawczo-odbiorczych. Protokoły takie towarzyszyły każdemu transportowi jako niezbędny dokument przewozowy, wymagany nie tylko na Ziemiach Zachodnich. W składnicy wawelskiej i warszawskiej przedmioty, które wypakowywano ze skrzyń, otrzymywały kolejne numery. Na Wawelu zbiory przywiezione z Dolnego Śląska sygnowano w różny sposób: **Tymcz. Śląsk, Tymcz. Waw., Tymcz. Wawel, Nr. inw. tymcz., Wawel**.⁴⁸ Z kolei zbiory przewiezione z Krakowa do Warszawy otrzymywały w MNW nowy numer – ewidencji rewindykacyjnej **Rew.**⁴⁸. Trzeba podkreślić, że w składnicy MNW przedmioty otrzymywały numery „rewindykacyjne” niezależnie od proveniencji. Do ewidencji rewindykacyjnej wpisywano więc muzealia pochodzące z przedwojennych zbiorów MNW, zabytki z przedwojennych kolekcji warszawskich należące do instytucji jak i osób prywatnych, pochodzące z poniemieckich składnic, pozyskane

z okolicznych majątków ziemskich⁴⁹, aż po przedmioty znalezione i „zabezpieczone”⁵⁰ przez różne urzędy i osoby prywatne i przekazane do MNW.

Spisy Rewindykacyjne zawierające wykaz przedmiotów przywiezionych do składnicy warszawskiej liczą 22 329 pozycji zebranych w 18 tomach⁵¹, przy tym często teki graficzne lub inne zespoły wpisywano zbiorczo. Niestety dokumentacja nie jest ułożona chronologicznie⁵². Nadto towarzyszącej jej skorowidz pt. *Wykaz numerów rewindykacyjnych*, który zawiera błędne wskazania tomów i poprawki, miejscami jest nieczytelny. Wreszcie nie wszystkie przywiezione muzealia zostały ujęte w Spisach Rewindykacyjnych. Nie ma tam np. zapisu o obrazach Jana Matejki: *Rejtan, Unia Lubelska czy Batory pod Pskowem*, przywiezionych przez dyrektora Stanisława Lorentza z Jeleniej Góry 6.08.1945 r., ponieważ zostały wypakowane w pracowni konserwatorskiej. Brak w nich także zabytków średniowiecznych, przywiezionych przez prof. Michała Walickiego z Gdańska w sierpniu i wrześniu 1945 r., a także obiektów rewindykowanych w 1951 r. z ZSRR.

Pierwsze numery rewindykacyjne nadano obiektom (odnalezionym w Cieplicach) rewindykowanym z Jeleniej Góry w dniu 25.08.1945 roku. Znaleźisko zostało opisane w artykule Witolda Kieszkowskiego⁵³. Były to zbiory zrabowane przez Niemców – zakwalifikowane przez nich do grupy najcenniejszych tzw. Erste Wahl (pierwszy wybór) – pochodzące z MNW, Państwowych Zbiorów Sztuki, kolekcji Potockich i Branickich w Wilanowie i innych zbiorów prywatnych. Pierwszy numer rewindykacyjny **Rew.1** posiada obraz Bernarda Belotta zw. Canaletto *Architektura fantastyczna z Chrystusem wypędzającym przekupniów ze świątyni* z Państwowych Zbiorów Sztuki, Nr 244 Działu im. Krosnowskich, obecnie należący do zbiorów Zamku Królewskiego w Warszawie⁵⁴.

Odrębny sposób ewidencjonowania w warszawskiej składnicy uzyskały „rewindykaty” z Wilna. Wszystkie przywiezione stamtąd i ewidencjonowane przedmioty otrzymywały sygnaturę **WI**, kolejny numer oraz literę oznaczającą jeden z 13 działów według których zostały usystematyzowane, i pogrupowane według kryterium własności na: dary i zakupy oraz depozyty. Zastosowano następujące oznaczenia: A – obrazy, akwarele, pastele; B – rzeźby; C – sztuka zdobnicza: meble, tkaniny, porcelana, złotnictwo; D – grafika; E – numizmatyka; F – fotografie i reprodukcje; G – książki; H – archiwalia; I – ramy; K – klisze, błony, przeźroczka; L – wykopaliska (prehistoria); M – pomiary inwentaryzacyjne; N – przedmioty techniczne⁵⁵.

Historyczna wartość dokumentacji „rewindykacyjnej” była by znacznie większa, gdyby zawartość skrzyń spisywano systematycznie w niedługim czasie po ich przywiezieniu. Niektóre skrzynie dostarczone z Jeleniej Góry w grudniu 1945 r. spisano dopiero w roku 1947. Z kolei, ewidencjonując w tym samym czasie zawartość skrzyń rewindykowanych z Salzburga i tych przywiezionych z Krakowa, zdublowano numery rewindykacyjne. Niemniej na podstawie spisów rewindykacyjnych można stwierdzić ile skrzyń rozpakowywano w kolejnych latach: 1946 – 482, 1947 – 213, 1948 – 782, 1949 – 1, 1950 – 14, 1951 – 4, 1952 – 4; łącznie 1500 skrzyń. Jednak nie jest to całkowita liczba. Większość skrzyń z rycinami i numizmatami przekazywano bowiem do Działu Grafiki bądź Numizmatyki, gdzie miały zostać szczegółowo spisane i na podstawie powstałych spisów wprowadzone do zbiorczej ewidencji rewindykacyjnej („składnicowej”). Z różnych względów nie dopełniono tego obowiązku. Także bez spisywania wypakowywano zabytki z niektórych

skrzyń, które dotarły do składnicy MNW jeszcze w 1945 roku. Podobnie nie spisywano (zdarzały się jednak wyjątki) zawartości skrzyń opisanych jako własność instytucji. Skrzynie te przekazywano, przestrzegając jednak zasady komisyjnego ich otwierania, bezpośrednio ich właścicielom: Muzeum Wojska Polskiego, Bibliotece Narodowej, Bibliotece Uniwersytetu Warszawskiego, Archiwum Głównemu Akt Dawnych, Państwowemu Muzeum Zoologicznemu, Państwowemu Muzeum Archeologicznemu.

Na podstawie protokołów sporządzanych przy tych czynnościach wiemy, kto z pracowników muzeum pracował w składnicy MNW. Odnotowane są w nich m.in. nazwiska: Tadeusz Chojecki, Kazimierz Zawadowski, Irena Kołoszyńska, Julia Hornungowa, Maria Bogucka, Wanda Drecka. Trzeba podkreślić, że w instytucji istniały wówczas równolegle Pracownia Inwentarza i Rewindykacyjna. Pracowały w nich różne osoby.

Na Wawelu pracami ewidencyjnymi, rozpakowaniem skrzyń, wykonywaniem spisów, inwentaryzacją zajmowały się następujące osoby: intendent inż. arch. Jan Mozer, Maria Grońska, Janina Gostwicka i Zbigniew Gostwicki, Adam Bochnak, Anna Bocheńska, Zbigniew Bocheński, Helena Bilczewska, Zofia Boczkowska, Olimpia Bukowska, Izabella Dobikówna, Senta Gondzikiewicz, Zbigniew Jarosz-Gostwicki, Rudolf Kozłowski, Helena Marconi, Wojciech Stanisław Turczyński, Jerzy Zanoziński. (...) *Skrzynie otwierano [na Wawelu] dla celów zorientowania się w ich zawartości, a następnie z powrotem zamykano i zabijano gwoździami bez szczegółowego badania i spisywania poszczególnych przedmiotów*⁵⁶. *Otwarcia pak dokonano stopniowo w czasie od 5.VII do 4.VIII.45 r. W toku jest segregowanie i konserwowanie obrazów wymagających konserwacji. O ile to odnosi się do obrazów stanowiących własność Muzeum Narodowego w Warszawie, zdamy z tego sprawę w swoim czasie*⁵⁷.

Czasami okazywało się, że otwierana skrzynia nie zawiera żadnych lub jedynie niewielką liczbę przedmiotów lub obiektów zdewastowane. Niektóre zabytki poddawano zabiegom konserwatorskim w pracowni na Wawelu kierowanej przez dr Józefa Dutkiewicza⁵⁸ lub decydowano o wycofaniu ich z inwentarza i z magazynu ze względu na stan kompletnej destrukcji⁵⁹.

Często, już na etapie ewidencjonowania w składnicach warszawskiej i wawelskiej, rewindykaty przekazywano do dekoracji różnych instytucji. Użyczane przedmioty niekiedy posiadały oznaczenia rewindykacyjne, ale zdarzało się, że przekazywano je w pośpiechu bez żadnej ewidencji, co powodowało bałagan w dokumentacji i ubytki w zbiorach⁶⁰.

W MNW rewindykaty ujęte w spisach rewindykacyjnych, w dalszej kolejności wpisywano do ksiąg Inwentarza muzeum⁶¹. W tym celu założono dwie dodatkowe księgi: od numeru 186001 do 189000 oraz od numeru 192001 do 195000. Wpisywano do nich głównie malarstwo, rzeźbę, zabytki średniowieczne i sztukę zdobniczą. Księgi te uzyskały szczególnie charakter. Pomimo, iż należały do Inwentarza MNW, to poprzez nadanie im tytułu (nazwy) *rewindykacyjne*, zabytki tam ewidencjonowane nie posiadały statusu przedmiotów własnych muzeum. Nie otrzymały też statusu depozytów bowiem nie były wpisane do ksiąg depozytowych. Stanowiły trzecią „kategorię własnościową” – *rewindykowane*. Księgi te miały być dokumentacją należącą do składnicy warszawskiej, a przedmioty w nich zapisane zbiorem tej składnicy uzyskanym w wyniku tzw. akcji rewindykacyjnej. W rzeczywistości tak się jednak nie stało z powodu niekonsekwencji we wprowadzaniu do ksiąg

zapisów o przedmiotach. Do własnych ksiąg Inwentarza MNW założonych przed wojną lub do księgi depozytowej błędnie wpisywano rozpoznane obiekty będące własnością osób trzecich, czyli rzeczywiste rewindykaty. Nasuwa się spostrzeżenie, że zapisy czynione były w sposób przypadkowy. Ponadto zaległości w prowadzeniu ewidencji obiektów rewindykowanych spowodowały podjęcie decyzji o „akcji inwentaryzacyjnej”. W jej wyniku w 1953 r. założono nowe księgi inwentarza ogólnego MNW i tzw. księgi działowe dla sztuki zdobniczej (metali i ceramiki), numizmatyki, sztuki średniowiecznej, do których wpisywano zarówno obiekty ze składnicy (Rew.), jak i te w ogóle niezewidencjonowane lub dokonywano nieprzemyślanej reinwentaryzacji, przepisując zapisy o obiektach z ksiąg rewindykacyjnych do działowych lub ogólnych, często bez zachowania informacji o pochodzeniu przedmiotów.

Po zamknięciu działów wynikających z tzw. akcji rewindykacyjnej, część uzyskanych w ich efekcie przedmiotów została włączona do zbiorów Wawelu i MNW. Niektóre zabytki, pozostawione w Krakowie z powodu braku „proveniencji warszawskiej”, zasiliły również zbiory Muzeum Narodowego w Krakowie i Collegium Maius. Poza kryteriami proveniencyjnymi, decyzje o pozostawieniu zabytków w Krakowie podejmowane były pod wpływem naukowców krakowskich. Karol Estreicher w swoich pamiętnikach pisał: *marzy mi się (...) założenie w Collegium Maius Muzeum Uniwersytetu Jagiellońskiego. Zebranie w jednym miejscu globusów, map i starych mebli, przyrządów naukowych, dzieł sztuki. (...) Z rewindykacji także podrzucę niejedno. Pełno jest bezpieńskich sreber, kosztowności, dywanów, mebli. Oddam je Collegium Maius*⁶².

Natomiast w warszawskim muzeum z powodu braku miejsca w gmachu głównym MNW, już w 1945 r. utworzono pomocnicze magazyny – składnice w oddziałach muzeum: największą w Wilanowie (rzeźby, obrazy, pomniki, sztuka zdobnicza), w Nieborowie (m.in. 15 000 egz. reprodukcji malarskich dzieł sztuki europejskiej ze zbiorów wrocławskich⁶³, księgozbiory z Małej Wsi i Obór) oraz w Łowiczu (meble i militaria)⁶⁴.

Budynki zespołu pałacowo-ogrodowego w Wilanowie w 1945 r. znajdowały się w stosunkowo dobrej kondycji⁶⁵, więc składowano tam w pierwszej kolejności przedmioty uzyskane w tzw. akcji zwózkowej: księgozbiór należący do Potulickich z Obór k. Konstancina⁶⁶, z pałacu Rodziny Morawskich w Małej Wsi k. Grójca⁶⁷, ze zbiorów Kwileckich z Wróblewa i Kwilcza znalezionych w 1945 r. w pałacu w Mordach i zbiory Potockich z Krzeszowic i z Pałacu pod Baranami w Krakowie oraz zbiory poniemieckie. W zachowanej dokumentacji z tamtego okresu znajdujemy określenia jednoznacznie wskazujące na to, że budynki wilanowskiego majątku pełniły funkcję składnicy, m.in. w Sprawozdaniu Biura Rewindykacji i Odszkodowań za I kwartał 1950 r. czytamy: *Wszystkie te pomniki [ze Lwowa] z rzeźbami na cokółach złożone zostały w składnicy Muzeum Narodowego znajdującej się przy pałacu w Wilanowie*⁶⁸. Od 1946 r. w Wilanowie mieścił się skład rzeźby Muzeum Narodowego, kolekcja gipsów z kolekcji Stanisława Augusta Poniatowskiego tzw. gliptoteka królewska⁶⁹ ale także gromadzono w nim ocalone rzeźby z terenu Warszawy należące do Państwowych Zbiorów Sztuki, eksponowane przed wojną na Zamku Królewskim i w Łazienkach Królewskich, oprócz tego stanowiące własność Towarzystwa Zachęty Sztuk Pięknych i z innych kolekcji. Ponadto znalazły tu swoje miejsce fragmenty brązów znalezione przez dr. Tadeusza Gostyńskiego – rewindykatora z Polskiej Misji Wojskowej w Berlinie

– w złomie zgromadzonym w składach Norddeutsche Raffinerie i Zinkwerke, Freier Hafen, Reiherstieg Holzlager i Getreidelager Michael w Hamburgu⁷⁰. Trafił tu także inny transport pomników brązowych wysłany z Hamburga z zabytkami o proveniencji krakowskiej, w którym znalazły się m.in. rzeźby Tadeusza Rygiere z pomnika Adama Mickiewicza, wkrótce przewiezione do Krakowa⁷¹.

Przez pewien czas w Wilanowie składowano wspomniane już trzy pomniki rewindykowane ze Lwowa: Jana III Sobieskiego autorstwa Tadeusza Barączca, Kornela Ujejskiego autorstwa Antoniego Popiela i Aleksandra Fredry autorstwa Leonarda Marconiego, które trafiły do Pracowni Sztuk Plastycznych w Warszawie do konserwacji⁷², skąd wkrótce wydano je do Gdańska, Szczecina i Wrocławia⁷³. „Pamiętką” po składnicy wilanowskiej jest fragment przedwojennego pomnika ks. Józefa Poniatowskiego, który obecnie został wydany w depozyt do Muzeum Powstania Warszawskiego.

W 1957 r. podjęto decyzję opróżnienia magazynów w Oddziale MNW w Łowiczu i przewiezienia przechowywanych tam mebli do Nieborowa i Wilanowa⁷⁴. Militaria zostały przekazane do Muzeum Wojska dopiero w 1964 roku⁷⁵.

Zabytki wielokrotnie przewożone przypadkowymi środkami lokomocji ulegały niszczeniu. Ogrom pracy zespołów składających się z niewielu osób zatrudnionych przy ich rozpakowywaniu i ewidencjonowaniu nie był wystarczający aby na bieżąco i z dostateczną dbałością zajmować się wszystkimi przedmiotami. Analiza zachowanej, dostępnej dokumentacji upewnia o niedostatecznym wsparciu MKiS, organizatora szeroko zakrojonej tzw. akcji rewindykacyjnej dóbr kultury, tak w odniesieniu do przeznaczonych na nią nakładów finansowych, jak i przy planowaniu oraz praktycznej realizacji poszczególnych działań.

Obie instytucje – krakowska i warszawska stopniowo traciły funkcje składnic w efekcie przekazywania zgromadzonych

w nich obiektów na własność innym muzeom albo/i użyczenia ich w długoterminowy depozyt. Wydaje się, że decydenci nie przewidzieli skutków decyzji o lokowaniu tak wielkiej liczby zabytków w dwóch głównych składnicach: na Wawelu i w MNW, z pominięciem mniejszych muzeów lokalnych. Niewątpliwie jednym z powodów tych decyzji było pragnienie kierowników tych instytucji – których pozycja zawodowa tudzież rola w akcji rewindykacyjnej była bardzo silna – przejęcia w posiadanie jak największej liczby cennych obiektów oraz chęć podejmowania dalszych decyzji o rozmieszczeniu pozostałych zbiorów. Niemalą rolę odgrywało też silne, w okresie tuż powojennym, poczucie tymczasowości terenów tzw. Ziemi Zachodnich i Północnych, wobec czego umieszczenie pozyskanych zbiorów w centralnej części kraju gwarantować miało ich bezpieczeństwo i utrwalić ich nowy status prawny. Gromadząc w tych dwóch muzeach tak liczny i heterogeniczny zasób kolejne dyrekcje PZSW i MNW ponosiły – i co warte podkreślenia ponoszą po dziś dzień – balast odpowiedzialności za mienie podlegające różnym przepisom. Pozyskane bowiem przedmioty reprezentowały wszystkie możliwe źródła proveniencyjne⁷⁶.

Decyzje o lokowaniu większości zbiorów najpierw na Wawelu i przede wszystkim w MNW⁷⁷ miały charakter ściśle polityczny. Spowodowały m.in. trwające przez dziesięciolecia żarliwe dyskusje o tym, w którym muzeum, które przedmioty powinny się znajdować. Prowadzono je wówczas z pominięciem właścicieli przedwojennych, zazwyczaj dyskredytując ich w oczach opinii publicznej.

Polityka gromadzenia zbiorów muzealnych w powojennej rzeczywistości naszego kraju to problematyka niezwykle złożona i ciągle czekająca na rzetelne badania. Historia powojennych składnic muzealnych, w tym największych – wawelskiej i warszawskiej – stanowi dla nich niezbędny punkt wyjścia.

Streszczenie: Artykuł ten jest kontynuacją tekstu *Powojenne składnice przemieszczanych dóbr kultury w Polsce* opublikowanego w 2016 r. w 57. numerze „Muzealnictwa”. Powstał w większości na bazie niepublikowanych źródeł archiwalnych jako wynik badań podstawowych. Odnosi się tylko do dwóch pierwszych wielkich składnic: w Zamku Królewskim – Państwowych Zbiorach Sztuki na Wawelu (PZSW) i w Muzeum Narodowym w Warszawie (MNW), w tym również w utworzonych w 1945 r. oddziałach MNW: w Wilanowie, Nieborowie i Łowiczu. Jest to pierwsze, wstępne opracowanie tematu. Zawiera wyniki tzw. akcji

rewindykacyjnej, wymienia transporty i kierunki, z których przybyły, liczby skrzyń z dobrami kultury przewiezione na Wawel i do MNW. Przybliży złożoność problemów, z jakimi zmagali się ówczesni muzealnicy ratujący dobra kultury w przeciwstawieniu do działań administracji państwowej oraz sygnalizuje ich następstwa. Charakteryzuje działania ewidencyjne w składnicach. Podejmowane zagadnienia wciąż wymagają szerszego omówienia. Autorka nie zajmuje się aspektem prawnym, w tym własnościowym, przemieszczanych dóbr kultury. Artykuł może pełnić rolę zachęty do zgłębiania tego tematu przez innych badaczy.

Słowa kluczowe: akcja rewindykacyjna, akcja zwózkowa, składnica, składnica wawelska, składnica warszawska, przemieszczanie dóbr kultury.

Przypisy

¹ L.M. Kamińska, *Powojenne składnice przemieszczanych dóbr kultury w Polsce. Przyczynek do szerszego opracowania*, w: „Muzealnictwo” 2016, nr 57, s. 74-80.

² Szerzej: L.M. Kamińska, r. Olkowski, *Akcja rewindykacyjna dóbr kultury po II wojnie światowej*, na zlecenie Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w przygotowaniu.

³ Archiwum Zamek Królewski na Wawelu Państwowe Zbiory Sztuki (dalej Arch. PZSW), 31/45, Arch. PZSW 33/45, s. 28.

⁴ Arch. PZSW, 5/45, s. 17.

⁵ Arch. PZSW, 105/45, s. 69.

- ⁶ Arch. PZSW, 105/45, s. 72.
- ⁷ Arch. PZSW, 45/45, s. 33.
- ⁸ Były to zbiory wywiezione przez Niemców z Warszawy po upadku powstania warszawskiego w ramach akcji pruszkowskiej.
- ⁹ Z powodu ograniczonej objętości artykułu informacje podawane są w sposób sumaryczny. Zestawienia liczbowe, daty transportów oraz informacje o osobach biorących udział w pracach składnic uzyskano z dokumentacji zgromadzonej w Archiwum Zamek Królewski na Wawelu Państwowe Zbiory Sztuki oraz w Dziale Inwentarzy Muzeum Narodowego w Warszawie (MNW, Dział Inwentarzy, Materiały Rewindykacyjne). Na podstawie tej dokumentacji możliwe jest sporządzenie katalogu przemieszczanych dóbr kultury.
- ¹⁰ W nawiasach podano daty dotarcia transportów na Wawel.
- ¹¹ Arch. PZSW, 188.
- ¹² Arch. PZSW, 383/46.
- ¹³ Arch. PZSW, 440; Arch. PZSW, 861/47.
- ¹⁴ Arch. PZSW, 383/46, s. 20.
- ¹⁵ Arch. PZSW, 235-236.
- ¹⁶ Arch. PZSW, protokół z dnia 21.06.1947 – brak paginacji
- ¹⁷ Arch. PZSW, 579.
- ¹⁸ Arch. PZSW, 439.
- ¹⁹ Arch. PZSW, 558; Arch. PZSW, 582 -583.
- ²⁰ Arch. PZSW, 586 -587.
- ²¹ Arch. PZSW, 582.
- ²² AAN Archiwum Akt Nowych. Zespół: Ministerstwo Kultury i Sztuki (dalej AAN MKiS), 387/12, s. 6.
- ²³ Arch. PZSW, 647-649; Arch. PZSW, 691-693.
- ²⁴ Arch. PZSW, 31/45, s. 28.
- ²⁵ Arch. PZSW, 33/45, s. 28.
- ²⁶ Arch. PZSW, 63/45, s. 10.
- ²⁷ Protokół z dnia 28.05.1946 spisany w PZSW, Arch. PZSW, brak paginacji.
- ²⁸ Arch. PZSW, 48/45, s. 1.
- ²⁹ Arch. PZSW, 137/45, s. 42.
- ³⁰ Arch. PZSW, 207/45, s. 103.
- ³¹ Arch. PZSW, 91/48.
- ³² Arch. PZSW, 33.
- ³³ Arch. PZSW, 35.
- ³⁴ Arch. PZSW, 43.
- ³⁵ Arch. PZSW, 175.
- ³⁶ Arch. PZSW, 403.
- ³⁷ Arch. PZSW, 108/46 s. 158.
- ³⁸ Arch. PZSW, 6/45, s. 17; Arch. PZSW, 10/45 s.171, Arch. PZSW,133/45 s.82: pierwsze zabytki do Warszawy zostały przywiezione z Wawelu już 30.04.1945 na wystawę „Warszawa Oskarża” otwartą w MNW 3.05.1945.
- ³⁹ Na podstawie sprawozdania Rewindykacja z dnia 10.02.1952 sporządzonego przez Irenę Kołoszyńską. MNW, Dział Inwentarzy, Materiały Rewindykacyjne.
- ⁴⁰ Poza zabytkami przewiezionymi do Warszawy reszta została pod opieką Wydziału Kultury i Sztuki Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku, a później Konserwatora Wojewódzkiego w Gdańsku – Oliwie w Pałacu Opatów, za: M. Stryczyński, *Gdańsk w latach 1945-1948. Odbudowa organizmu miejskiego*, w: *Studia i Materiały do dziejów Gdańska*, E. Cieślaka (red.), Wrocław 1981, s. 118; Archiwum Państwowe w Gdańsku, Urząd Wojewódzki Gdański, 1164/1250.
- ⁴¹ B. Urbanowicz, *Kronika Fischornu*, w: „Muzealnictwo” 1966, nr 13, s. 13; pismo nr 1099/46 z dnia 4.05.1946 z MNW do NDMIÖZ wskazuje na błąd w materiałach p. Urbanowicza, który wykazywał 618 poz., po przeliczeniu w muzeum zawartości transportu liczba ta zwiększyła się do 698. W dniach 23.05-7.07.1946 zorganizowano w MNW wystawę rewindykacyjną na której prezentowano przywiezione z Austrii dobra kultury.
- ⁴² Arch. PZSW, 178/46.
- ⁴³ Szerzej artykuł r. Olkowskiego, *Walka o tzw. rewindykację wileńskich dóbr kultury po II wojnie światowej* publikowany w niniejszym numerze „Muzealnictwa”.
- ⁴⁴ Arch. PZSW, 504, Arch. PZSW, 48/49 s. 456.
- ⁴⁵ MNW, Dział Inwentarzy, Materiały Rewindykacyjne, t. XV, s. 43-49 oraz t. XVI, s. 150-163.
- ⁴⁶ AMNW sygn.862, s. 61. Protokół z dnia 28.II.1951r. dotyczący wypakowania 7 skrzyń; „Akt przejścia dzieł sztuki z 29.I.1951 r.”
- ⁴⁷ MNW, Dział Inwentarzy, Materiały Rewindykacyjne, T. XVI, s. 165-171.
- ⁴⁸ MNW, Dział Inwentarzy, Materiały Rewindykacyjne.
- ⁴⁹ L.M. Karecka, *Mienie zwane podworskim w Muzeum Narodowym w Warszawie*, w: „Muzealnictwo” 2012, nr 52, s. 44-57.
- ⁵⁰ MNW, Dział Inwentarzy, Materiały Rewindykacyjne, t. XIV.
- ⁵¹ MNW, Dział Inwentarzy, Materiały Rewindykacyjne, t. I-XVIII.
- ⁵² Dokumentacja rewindykacyjna została uporządkowana i oprawiona w tomy dopiero w latach 70. XX w. przez Macieja Piekarskiego, ówczesnego głównego inwentaryzatora MNW.
- ⁵³ W. Kieszkowski, *Składnica Muzealna Paulinum i rewindykacja zabytków na Dolnym Śląsku*, Warszawa 1948.
- ⁵⁴ Numer ZKW/3605: *Zamek Królewski w Warszawie. Malarstwo do 1900. Katalog zbiorów*, D. Juszcak, H. Małachowicz (opr.), Warszawa 2007, s. 140-143. Brak tutaj jednak informacji na temat okoliczności rewindykacji.
- ⁵⁵ Więcej: r. Olkowski, *Akcja rewindykacyjna na terenie Wilna i Wileńszczyzny w latach 1944-1947*, Warszawa 2004, wydruk komputerowy na prawach maszynopisu.

- ⁵⁶ Arch. PZSW, 58/45, s. 39-40.
- ⁵⁷ MNW, Dział Inwentarzy, Materiały Rewindykacyjne, Pismo Dyrekcji PZS na Wawelu z dnia 16.08.1945 r. do Dyrekcji MNW.
- ⁵⁸ Arch. PZSW, 357/47, s. 265; Arch. PZSW, 588.
- ⁵⁹ Arch. PZSW, 522/48, s. 132.
- ⁶⁰ Więcej: r. Olkowski, *O badaniu proveniencji muzealiów*, w: „Muzealnictwo” 2012, nr 52, s. 27-37.
- ⁶¹ Do 1939 r. Inwentarz MNW składał się z 24 ksiąg objętych ciągiem numerycznym od 1 do 144000 dla muzealiów własnych, w tym zakresie znajdowały także się 3 księgi depozytowe (12001-18000, 30001-36000, 138001-140000). Dodatkowo poza ciągiem numerycznym została założona księga od numeru 180001, która również obejmowała depozyty, czyli w 1945 r. inwentarz liczył 25 ksiąg. Oczywiście nie wszystkie księgi były zapisane w całości. Do ksiąg otwartych przed wojną kontynuowano wpisy w 1945 r.
- ⁶² K. Estreicher, *Dziennik wypadków 1946-1960*, t. 2, Kraków 2002, s. 52.
- ⁶³ W 1998 r. zostały przekazane do Muzeum Narodowego we Wrocławiu.
- ⁶⁴ R. Olkowski, *Geneza i funkcjonowanie składnicy muzealnej w zespole pałacowo-ogrodowym w Wilanowie od 1945 roku*, Warszawa 2000, wydruk komputerowy na prawach rękopisu.
- ⁶⁵ *Kronika Muzeum Narodowego w Warszawie od 18 stycznia 1945 r.*: MNW, Zbiory Ikonograficzne i Fotograficzne, nr inw. rkps 2146, s. 2. (dalej Kronika MNW).
- ⁶⁶ Kronika MNW, s. 34.
- ⁶⁷ MNW, Dział Inwentarzy, Teczka Mała Wieś, notatka kustosa Benedykta Tyszkiewicza z 30.08.1948, zawierająca zestawienie stanu liczbowego biblioteki wilanowskiej: księgozbiór znajdujący się w muzeum składa się z księgozbioru wilanowskiego, roskiego księgozbiórów pochodzących z Obór i Małej Wsi.
- ⁶⁸ AAN MKIS, 387/187, s. 1
- ⁶⁹ D. Kaczmarzyk, *Wstęp*, w: *Rzeźba polska od XVI do początku XX wieku. Katalog zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie*, Warszawa 1973.
- ⁷⁰ AAN MKIS, 387/179, s. 4, *Sprawozdanie Dr. T. Gostyńskiego, delegata do rewindykacji dzwonów i pomników z pobytu w Niemczech w okresie 18.XII.1947-8. VI.1948*, sporządzone dnia 10.06.1948 r.
- ⁷¹ MNW, Dział Inwentarzy, Teczka: Przekazy.
- ⁷² AMNW, 1320, s. 4
- ⁷³ Pomnik Sobieskiego ustawiony jest na Targu Drzewnym w Gdańsku, pomnik Ujejskiego na Placu Zwycięstwa w Szczecinie, a pomnik Fredry na Rynku wrocławskim.
- ⁷⁴ W Sprawozdaniach z 20.05, 18.06, 14.06, 8.07.1957 znajduje się informacja o meblach przygotowywanych do wywozu do magazynów w Wilanowie. W wykazach z 14-15.06, 21.06, 15.08.1957 oprócz danych identyfikujących zabytki znajdują się informacje o transporcie zabytków do Wilanowa.
- ⁷⁵ MNW, Dział Inwentarzy, Teczka: Muzeum Wojska Polskiego. *Inwentarz Działu Wojskowego (Broni i Uzbrojenia) Muzeum w Łowiczu sporządzony w listopadzie 1953 r.* zawierał wpisy o militariach ze zbiorów MNW, Muzeum Wojska Polskiego, jak i Zbrojowni Ordynacji Krasieńskich oraz militaria nierozpoznane: AMNW, 878.
- ⁷⁶ L.M. Karecka, *Akcja rewindykacyjna dóbr kultury po II wojnie światowej i jej wpływ na zbiory Muzeum Narodowego w Warszawie*, Praca dyplomowa napisana pod kierunkiem mec. A. Żółkiewskiego, Szkoła Główna Handlowa, Kolegium Gospodarki Światowej, Podyplomowe Studium Menedżerów Kultury, Warszawa 2002.
- ⁷⁷ Dekretem z dnia 7.05.1945 r. o upaństwowieniu MNW, [Dz.U.R.P. Nr 18., poz.98.] muzeum uznane zostało za centralną instytucję muzealną w Polsce, wcześniej należało do Magistratu warszawskiego.

Lidia Małgorzata Kamińska

Menadżer kultury, audytor procedur muzealnych; absolwentka Wydziału Teologicznego w zakresie archeologii chrześcijańskiej na ATK i Podyplomowego Studium Menadżera Kultury w SGH; (od 2003 i 2015) pracowała w Muzeum Narodowym w Warszawie na stanowiskach od asystenta do zastępcy dyrektora (1987–2013); stypendystka Ministra KiDN, autorka opracowań o ewidencji zbiorów muzealnych poprzez ich cyfryzację oraz o losach dóbr kultury w latach 1939–1989; obecnie jako niezależny ekspert zajmuje się badaniem proveniencji polskich dóbr kultury; email: lidia.kaminska2@gmail.com

---

Word count: 5 809; **Tables:** –; **Figures:** –; **References:** 76

Received: 06.2017; **Reviewed:** 07.2017; **Accepted:** 07.2017; **Published:** 08.2017

DOI: 10.5604/01.3001.0010.3026

Copyright ©: 2017 National Institute for Museums and Public Collections. Published by Index Copernicus Sp. z o.o. All rights reserved.

Competing interests: Authors have declared that no competing interest exists.

Cite this article as: Kamińska L.; WAWELSKA I WARSZAWSKA NAJWIĘKSZE POWOJENNE SKŁADNICE PRZEMIESZCZANYCH DÓBR KULTURY W POLSCE. PRZYCZYNEK DO SZERSZEGO OPRACOWANIA. *Muz.*, 2017(58): 249-256

Table of contents 2017: <http://muzealnictworocznik.com/resources/html/articlesList?issueId=9587>